noteren. Het volmaakte is een mentale kwestie, ook voor deze sportman.
Mount heeft oog voor pakkende voorbeelden, en hij weet ze soms heel goed te brengen. Nog steeds in voetbalsferen: het motto van Arsenal, *Victoria concordia crescit* "betekent niet 'Posh Spice reist per Concorde', maar 'De overwinning groeit uit saamhorigheid.'" Een mooie vondst – hoewel in onze snelle tijden alweer anachronistisch. Zowel de Spice Girls als de Concorde zijn immers met pensioen. Dit boekje was een bestseller in Engeland; honderdduizenden wilden hun roestige kennis opfrissen. Mount leidt hen gestaag de grammatica binnen (in kadertjes staan de gevreesde rijtjes), en telkens maakt hij sprongen naar stukjes Latijn uit ons collectief geheugen. Hij presteert het en passant om de strenge centurion Johannes Clesius te verbeteren, die in Monty Pythons Life of Brian zelf *would be* verzetsheld Brian verbetert als die *Romans go home* opkalkt als Romanes eunt domus. Honderd strafregels (*Romani ite domum*, geschreven op de muren van de stadhouderlijke residentie) later heeft Brian geleerd wat de vocativus meervoud van romanus is, en de gebiedende wijs van 'gaan'. Centurion Cleese begreep zijn eigen Latijn echter niet precies toen hij de (overigens correcte) accusativus van richting als 'locativus' omschreef, legt Mount uit. De locativus wordt gebruikt om een plaats waar men is aan te duiden, 'thuis'. Dat is *domi*. Een charmant trekje van dit boekje vormen de autobiografische excursies die Mount maakt. Misschien is het tevens heel Brits, maar de warmte waarmee hij over zijn oude docenten schrijft, spreekt aan. Stuk voor stuk zijn het excentriekelingen die hun liefde voor de klassieken sandaalgeschoeid overdragen op manieren die niet te vangen zijn in de schema's van een lerarenopleiding. Dat geeft de vakgenoot moed. Het boekje pretendeert geen volledigheid. Mount verwijst expliciet naar een in Engeland gebruikelijke leergang (die nog stamt van omstreeks de Great War, trouwens; *so much* voor onderwijsvernieuwing…); wie het Latijn echt (weer) wil leren, grijpe daarnaar. Met zo'n verwijzing wordt het enige manco van het boekje wel duidelijk: de Engelse achtergrond wordt letterlijk vertaald naar het Nederlands – terwijl wij andere leerboeken gebruiken. Mount kan de onde tango van Brel mociteloos meezingen, wij Hollanders staan op het verkeerde been. Desalniettemin: fris, vlot, en geinig.

Siward Tacoma

CHARLES HUPPERTS, *OLYMPISCHE SPELEN. SPORT EN OPVOEDING IN DE GRIEKSE OUDHEID.* (DAMON: BUDEL, 2009), 303 BLZ., PRIJS € 39,90.
HEIN VAN DOLEN EN CHARLES HUPPERTS, *BLIJVENDE ERFENIS. GRIEKSE MYTHEN IN DE NEDERLANDSE TAAL.* (DAMON: BUDEL, 2007), 336 BLZ., PRIJS € 34,90.

Voor de oude Grieken ging het bij sport alleen om persoonlijke eer en succes; teamsport en sportiviteit waren onbekend. De beste zijn en anderen overtreffen, daar ging het om. Overigens niet alleen op het sportveld, maar ook op het slagveld, in de politiek, in de kunsten en in de rechtspraak wilde men zich onderscheiden. De Grieken hadden daarnaast een echte lichaamscultuur; een man moest zijn lijf goed trainen en verzorgen. Oorspronkelijk had dat een hele praktische reden: iedere burger moest zijn eigen staat in tijd van oorlog kunnen verdedigen. En daarvoor - en ook voor het eigen lijfsbehoud - moest hij topfit zijn en zich oefenen in speerwerpen, hardlopen en wagen mennen. Na verloop van tijd werd sport ook een vrijetijdsbesteding, allereerst alleen voor de elite, later, in meer democratische tijden, ook voor de gewone burgers. Uiteraard waren slaven en vrouwen uitgesloten van sportbeoefening. Met twee uitzonderingen: in Olympia waren er ter ere van Hera, waarschijnlijk in het zelfde jaar waarin de Olympische spelen werden gehouden, ook spelen voor vrouwen. Het waren hardloopwedstrijden. En in Sparta kregen meisjes dezelfde opvoeding als jongens. En dus ook dezelfde sportieve training. Het hele Griekse sociale leven, althans dat van mannen, vond buitenshuis plaats. Lichaamstraining en lichaamsverzorging waren zaken die daar bij hoorden. Mannen en jongens ontmoetten elkaar in openbare sportscholen. Daar werd onder deskundige leiding aan het lijf 'gewerkt' en werden voedings- en trainingsadviezen gegeven. Charles Huperts geeft in 'Olympische Spelen' met behulp van korte en langere contemporaine bronnen van Plato, Plutarchos, Filostratos, Hippokrates en vele anderen een fascinerend beeld van hoe het er aan toeging in het gymnasion en de palaestra (worstelplaats). En die aandacht beperkt zich niet alleen tot de sportieve prestaties. Zo komen ook erotische verhoudingen ter sprake. Zelfbeheersing was

daarbij een deugd, maar een man moest ook initiatief nemen. Omdat de vrouw in laag aanzien stond en een jongen voor zijn opvoeding een oudere, ervaren man nodig had, stond de homoseksuele liefde in hoger aanzien dan de heteroseksuele, zonder dat er overigens een echt onderscheid tussen beide werd gemaakt. Maar voor de laatste moest men in ieder geval niet in de sportschool zijn.
Vanaf het begin van de zesde eeuw v. Chr. bereidde de nieuwe middenklasse van boeren en middenstanders zich in de sportschool voor op hun militaire taak. Toen in Athene in de vijfde eeuw de dienstplicht werd ingevoerd, werden vanaf dat moment alle jongens van achttien jaar twee jaar lang in de gymnasia getraind. In het boek verder onder andere brontekstes van sport in de Ilias en de Odyssee en van, uiteraard, de Olympische Spelen.
Honderden uitdrukkingen, woorden en namen in het Nederlands hebben hun oorsprong in de Griekse mythologie. Met ruim honderdvijftig figuren uit die godenwereld hebben Van Dolen en Hupperts met 'Blijvende Erfenis' een lexicon van korte essays gemaakt met bij iedere naam een afbeelding uit de Griekse en Europese kunst, om duidelijk te maken dat de Griekse erfenis deel uit maakt van de Europese cultuur. Twee werkelijk prachtige boeken met een schat aan teksten en afbeeldingen die de Griekse erfenis in onze lessen levend kan houden.

Hans Pols

RENÉ VAN ROYEN. *LATIJN. EEN TAAL VOOR IEDEREEN*
(BERT BAKKER: AMSTERDAM 2009), 245 BLZ., € 16,95.

Mijn vader kan zonder moeite de eerste zinnen van de Ilias en de Odyssee opdreunen. In het Grieks welteverstaan, want voor de vertaling zal toch het boek uit de kast gehaald moeten worden. Hetzelfde geldt voor de Latijnse naamvallen: rosa, rosae, rosae, rosam, rosa, rosae, rosarum, rosis, rosas, rosis. Mijn vader is van de 'stampgeneratie': voor Grieks, Latijn, maar evengoed Frans, Duits en Engels, werden tientallen rijtjes uit het hoofd geleerd, zonder dat daar de relevantie van uitgelegd werd of dat daarmee een echt taalgevoel mee ontwikkeld werd. Mijn vader die, in tegenstelling tot de bij de meeste hedendaagse gymnasia reguliere vijf jaar, zes jaar bijna dagelijks Latijn genoot, maakt, waarschijnlijk door het vertrouwd zijn met klassieke talen, waarin twee of meerdere bijzinnen meer regel dan uitzondering zijn, van die vreselijk lange, met bijvoeglijke naamwoorden en bijvoeglijke bepalingen overladen halve pagina's beslaande zinnen, die je twee, zo niet drie of vier keer moet lezen, voordat je überhaupt een vage notie hebt van hetgeen er in de afgelopen zeven regels op bijzonder eloquente, althans daar gaat de schrijver zelf vanuit, wijze aan het papier is toevertrouwd.
Ik heb ook Latijn gehad. Latijn heeft de naam ingewikkeld, stoffig en elitair te zijn. Met 'Latijn. Een taal voor iedereen' wil René van Royen, co-auteur van 'Asterix en de Waarheid' en 'Asterix en de wijde wereld', laten zien dat Latijn een gewone taal is, die door gewone mensen werd en wordt gebruikt. De Romeinen spraken Latijn, het Vaticaan gebruikt het Latijn nog steeds als de officiële taal en in Finland is zelfs een aantal groepje Latinisten dat nieuwsuitzendingen, de Nuntii Latini, in het Latijn de ether instuurt. Latijn is een levende vreemde taal. In het huidige talenonderwijs ligt de nadruk veel minder op de rijtjes, de uitzonderingen en de grammatica, dus waarom zou dat bij het Latijn niet kunnen?
Van Royen begint met een inleiding waarin hij de geschiedenis van het Romeinse rijk verbindt met die van het Latijn. Ook legt hij uit waarom en hoe het Latijn uiteindelijk evolueerde in de moderne Romaanse talen. Van Royen schrijft helder en humoristisch en weet met hedendaagse vergelijkingen het verleden begrijpelijk en levendig te maken. Met dezelfde humor en vergelijkingen gaat hij in de volgende hoofdstukken de Latijnse én Nederlandse grammatica te lijf. In pakweg 130 pagina's worden achtereenvolgens de naamvallen, de verbuigingsgroepen (declinaties), de betrekkelijke voornaamwoorden en het werkwoord behandeld. Van Royen probeert zoveel mogelijk technische grammaticale termen te vermijden, maar met inventieve vergelijkingen de functie van woorden in een zin duidelijk te maken. Zo worden de eerste twee declinaties vergeleken met een vrouw en een man en wordt het maken van een zin voorgesteld als het bouwen van een huis. Iedere uitleg wordt vergezeld van een aantal oefeningen, waarbij zowel vanuit het Nederlands naar het Latijn vertaald moet worden als andersom. Van Royen maakt vaak gebruik van passages uit Caesars De Bello Gallico en beweert dat na het lezen van zijn boek de lezer in staat moet zijn het grootste gedeelte van Caesars werk te kunnen vertalen. De laatste tachtig pagina's van het boek bestaan uit het grammati-